Ion Barbu - Etapele creatiei poetice

Fenomenul artistic barbian s-a nascut in punctul de interferenta al Poeziei cu Matematica, de aceea poezia lui este cu mult deosebita de cea a lui Arghezi si Blaga, intrucat gradul ei de dificultate e mai mare. Mai exact spus, intelegerea poetului asupra a ceea ce trebuie sa fie poezia e mai aproape de conceptia unor poeti moderni si singulari ca Mallarmé sau Valéry, decat de conceptia mai generala, impusa de romantism. Apoi nu trebuie uitat ca poetul a fost debutat de un matematician si ca modul lui de a gandi in spiritul abstract al matematicii s-a impus si in planul reprezentarilor poetice. Barbu insusi afirma: "Ca si in geometrie, inteleg prin poezie o anumita simbolica pentru reprezentarea formelor posibile de existenta… Pentru mine poezia este o prelungire a geometriei, asa ca, ramanand poet, n-am parasit niciodata domeniul divin al geometriei."

Intr-un interviu acordat lui Felix Aderca, din 1927, creatia lui Ion Barbu era impartita in patru etape: parnasiana, antonpanesca, expresionista si saradista. in studiul din 1935, Introducere in poezia lui Ion Barbu, Tudor Vianu propune trei etape: parnasiana, baladic - orientala si ermetica. Aceasta din urma impartire a devenit clasica.

A.) Prima etapa este cea "parnasiana", a versurilor publicate intre 1919 - 1920 in "Sburatorul". Printre ele amintim: Lava, Muntii, Copacul, Banchizele, Pentru Marile Elensenii, Panteism, Arca, Pytagora, Raul, Umanizare s. a.

Scurte si riguroase ca forma - cateva sunt sonete -, poeziile propun un univers tematic restrans. Barbu descrie peisaje mineralizate, forme ale geologicului si ale florei , evoca zeitati mitologice sau surprinde procese de constiinta, cum ar fi solemnul legamant al lepadarii de pacatul contemplatiei abstracte in favoarea vointei de a trai cu frenezie, intr-o totala consonanta cu ritmurile vii ale naturii. Evitand poezia - confesiune, exprimarea directa a nazuintelor sufletului sau, I. Barbu le transfera unor elemente ale naturii: copacul, banchizele, muntii, pamantul ceea ce indica o tendinta de a folosi simboluri " obiective". Peisajele , pasteluri exotice si imaginare, inchid in ele elanuri si incorsetari ale fiintei umane, aspiratii patetice si incrancenate refuzuri, ca in aceste solemne strofe din Copacul :
"Hipnotizat de - adanca si limpedea lumina
A boltilor destinse deasupra lui, ar vrea
Sa sfarame zenitul si - ncremenit sa bea
Prin mii de crengi crispate, licoarea opalina"
sau din Banchizele:
"Din aspra contopire a gerului polar
Cu verzi si statatoare pustietati lichide,
Sinteze transparente , de straluciri avide,
Zbucnesc din somnorosul noian originar."

Poezia Umanizare scoate in evidenta un conflict dramatic al fiintei umane, care, in aspiratia ei spre

absolut, trebuie sa o pteze intre doua principii: intelectual si senzual, intre contemplatia " apolinica" si trairea "dionisiaca". Poezia, spune Barbu , le impaca pe amandoua intr-un proces unic, intr-o sinteza in care Gandirea se transfigureaza luand forme concrete de " sunet, linie, culoare ". Ideea devine " muzica a formei in zbor, Euritmie", deci intuitie a esentei lumii. Aspiratia spre cunoastere are, in prima perioada , un caracter cam abstract, de unde si, frecvent, raceala versurilor. incercarea de concretizare se sprijina pe imprumuturi din mitologie, care lasa de obicei o impresie puternica de livresc. Recurgerea la elemente mitologice grecesti si preocuparea deosebita pentru expresie i-au facut pe unii cercetatori (E. Lovinescu) sa vorbeasca de un parnasianism al inceputurilor literare ale lui I. Barbu. Dar poezia parnasiana franceza reprezentata prin Lecomte de Lisle sau Hérédia, era fundamental decorativa si antiromantica in continut neingaduind elanuri sufletesti, pe cand la Barbu , sub impietrita si recea marmura a versului, se rasucesc pasiuni violente, nelinisti si aspiratii tulburi, ceea ce denota deocamdata o structura romantica. Probabil ca aceasta este si cauza pentru care si le-a refuzat mai tarziu, socotindu-le ca "decurg printr-un principiu poetic elementar". El tinde spre o alta formula poetica, departata de romantism, spre "un lirism omogen, instruind de lucrurile esentiale, delectand cu viziuni paradisiace ", pe care a realizat-o in urmatoarele etape ale creatiei sale.

B.) Etapa a doua, baladica si orientala, indica orientarea spiritului poetului spre concretul lumii, cum si anuntase in Umanizare. Aici pot fi integrate poeme ca: Dupa melci, Riga Crypto si lapona Enigel, Domnisoara Hus, Isarlik, Nastratiu, Hogea la Isarlik, publicate din a doua jumatate a lui 1921 pana in 1925, in "Viata romaneasca" si "Contimporanul". Mai toate sunt lungi, datorita in mare masura pasajelor descriptive, consecinta imediata a preocuparii de concret; au un caracter narativ, "baladic" , pentru ca in ele "se zice" o poveste; in sfarsit evoca o lume pitoreasca, de inspiratie autohtona sau balcanica, asemanatoare cu cea din viziunea lui Anton Pann. Exceptionala este acum sugestia picturala. Expresia este proaspata si pregnanta dezvaluind in I. Barbu un poet al cuvantului , nu numai al ideii si viziunii, cum il cunoastem la inceput. Descriptia insa nu exista exclusiv pictural, ci fixeaza o atmosfera adecvata.

Isarlik, de exemplu, este o cetate ideala, asezata "la mijloc de Rau si Bun", populata cu oameni care traiesc deopotriva deliciile spiritului si pe cele ale vietii " intr-o slava statatoare": univers fabulos in care se echilibreaza totul. De o deosebita forta de sugestie, sub raportul inventiei verbale, este Domnisoara Hus a carei valoare sta aproape in intregime in expresie. Poezia vorbeste despre povestea unei iubiri patimase candva si nefericite si a unei tragicomice eroine, cadana "pezevenche" ce-si cheama de pe lumea cealalta, prin descantece, iubitul care a uitat-o. Dar farmecul nu sta in ineditul pitoresc al intamplarii ci in extraordinara incantatie a versurilor si in sugestia de fantastic a descantecului. Substratul simbolic al elementelor narative si descriptive din poeziile etapei a doua poate fi intalnit in Dupa melci, poem lung in care se stilizeaza motive folclorice pentru a se povesti o experienta de initiere in tainele naturii, devenita drama a cunoasterii sau in Riga Crypto si lapona Enigel.

C.) Ultima etapa a poeziei lui I. Barbu este una de incifrare a semnificatiilor, numita din aceasta cauza etapa ermetica. Mai intai exista un moment de tranzitie, reprezentat de Oul dogmatic,

Ritmuri pentru nuntile necesare sau Uvedenrode, publicate intre 1925 - 1926. in ele se pastreaza inca legatura cu etapa anterioara atat prin pasajele descriptive cat si prin cele narative, care fac poezia mai usor de descifrat. G. Calinescu sustine ca de fapt aici exista ermetismul autentic al poeziilor lui Barbu, pentru ca se bazeaza pe simboluri, cel din Joc secund nefiind decat un ermetism de " dificultate filologica ", tinand de o sintaxa poetica dificila.

Poeziile amintite se invartesc, metaforic vorbind, pe ideea " nuntii " inteleasa ca patrundere in miracolul creatiei universale. Oul dogmatic este chiar un simbol al misterului " nuntii ", pentru ca in structura lui duala se reprezinta lumea dinaintea nuntirii, creatia de dinaintea Genezei. Banalul ou demonstreaza ca "marunte lumi pastreaza dogma", ca macrocosmosul se repeta in microcosmos. De aceea el este facut sa devina obiect de contemplatie:
"E dat acestui trist norod
si oul sterp ca de mancare,
Dar viul ou la varf cu plod
Facut e sa-l privim la soare!"

Vazut in lumina soarelui, oul releva insasi esenta universului, imaginea eterna a increatului.

In Ritmuri pentru nuntile necesare se evoca trei ca de cunoastere: prin eros (sau senzuala), reprezentata astral prin Venus, prin ratiune, avand simbol pe Mercur, si prin contemplatie poetica, care e tutelata de Soare.

Fiecare experienta este o "nunta", adica o comuniune cu esenta lumii, dar prin primele doua contopirea nu este perfecta. Senzatiile permit numai un contact fulgerant, iar intelectul ignora, pentru a face operatiile proprii cunoasterii logice, conditia fundamentala a universului, care este devenire continua. Aspiratia spre absolut se implineste doar prin atingerea contemplatiei poetice, prin viziunea directa a principiului universal cand:
"intram
Sa ospatam
in camara Soarelui
Marelui
Nun si stea,
Aburi verde sa ne dea,
Din caldari de mari lactee,
La surpari de curcubee,
in Firida ce scantee / Etern"
in termeni mai simpli poezia pune problema raportului dintre cunoasterea logica si cea metaforica asa cum o pusese si Blaga in Eu nu strivesc corola de minuni a lumii.

In Uvedenrode pe aceeasi tema a nuntii e reluata intr-un material poetic, ideea erosului ca incercare esuata de cunoastere. Titlul, inventat de poet, defineste un spatiu de cosmar, "o rapa a gasteropodelor", reprezentare a purei vieti vegetative. Faza de tranzitie este de o puternica

originalitate, derutanta pentru cititor, caruia i se solicita un efort mult mai mare decat de obicei pentru sesizarea semnificatiilor, a viziunii ample inchise in imaginile concrete ale poemului. Limbajul este dens, termenii neobisnuiti, multi neologistici sau rari. Este un ultim pas pana la concentrarea extrema a expresiei din ciclul Joc secund. in seria de poezii din Joc secund, orientarile fundamentale raman cele doua, mai mult intalnite spre prinderea sensului lumii ascuns de aparente, de fenomene sau dimpotriva, spre fenomenalitatea imediata in care se intuieste esenta lumii. Din aceasta perspectiva ciclul are doua texte care pot fi socotite arte poetice: cel intitulat chiar Joc secund (sau Din ceas dedus) si Timbru.

Joc secund impresioneaza mai intai printr-o sonoritate impecabila, adevarata "muzica a formelor in zbor ", dar nu - si dezvaluie sensul de la prima lectura. Dupa insasi marturisirea poetului " poezia este lumea purificata in oglinda(deci reflectare a figurii spiritului nostru) act clar de narcisism (de autoiubire deci de autocunoastere), semn al mintii (deci act intelectual, un sentiment, afectivitate lirica) ". Ideea fundamentala in acesta poezie este ca arta e un joc secund, mai pur, realitate sublimata, care porneste din viata, dintr-o traire, dar nu se confunda cu viata, constituindu-se ca un univers secund, posibil. Acest univers se ridica pe anularea, pe " inecarea" celuilalt, nu e, cu alte cuvinte, o copie a lui, ci are un sens propriu, intern, care - l justifica. Daca lumea reala exista sub zenit, in obiectivitate, poezia traieste sub semnul nadirului, in reflectare. Poetul transpune oglindirea din constiinta sa in melodia cuvintelor, ascunzand in ele cantecul lui - creatia, asemenea marii care isi ascunde cantecul ei sub clopotele verzi ale meduzelor.

In poezia Timbru , privirea poetului e fixata pe suprafata lumii, nu dincolo de ea fascinat intr-atat de lucruri (de piatra, de huma, de unda marii) , incat le atribuie o viata sufleteasca. Cum ele sunt mute, poezia este aceea care ar trebui sa le exprime, ceea ce presupune, pentru poet, o comunicare simpatetica cu ele, identificarea (atitudinea e diametral opusa aceleia din Joc secund). Poezia postulata acum nu mai e concentrare de esente ci "un cantec incapator", capabil sa cuprinda diversitatea infinita a lucrurilor, un imn de lauda a creatiei cosmice asemanator aceluia pe care conform traditiei biblice, l-ar fi intonat in paradis ingerii, cand Dumnezeu a creat-o pe Eva din coasta lui Adam.

Celelalte poezii din ciclu se aseaza sub una sau alta din cele doua poetici, toate sunt in fond niste descrieri diferentiate enorm de altele in limbaj.